

ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ КОНЦЕПЦІЇ ДРУГОГО КОНЦЕРТУ ДЛЯ ТРУБИ З ОРКЕСТРОМ М. БЕРДИЄВА

Паращук Тарас Володимирович,

аспірант творчої аспірантури
Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського
ORCID ID: 0009-0006-8822-3533

Стаття присвячена аналізу інтерпретаційних концепцій Другого концерту для труби з оркестром М. Бердієва. Особлива увага приділяється значенню індивідуальної виконавської ідентичності та акустичного ландшафту труби, що виступають ключовими факторами у формуванні унікального виконавського стилю та релевантному осмисленню композиторського задуму.

Індивідуальна виконавська ідентичність трактується як визначальний елемент інтерпретаційного процесу, що зумовлює специфічне звучання твору через призму особистого досвіду, емоційної чутливості та творчого підходу виконавця. Інша ключова концепція стосується акустичного ландшафту інструменту, який впливає на загальну концепцію інтерпретації твору. Труба розглядається не лише як технічний засіб, але і як джерело створення специфічного звукового простору, який формує виразні засоби виконавської поетики. Темброві, динамічні та артикуляційні можливості інструменту стають важливими факторами в передачі композиторської ідеї та визначенні стилістичних особливостей виконання.

В статті проведено композиційно-драматургічний аналіз, виявлено одночастинну наскрізну форму (умовно поділену на три розділи відповідно традиції інструментального концерту), в якій поєднуються жанрові риси концерту, симфонії та поеми, а завдяки використанню лейттем, композитору вдається досягти монолітності форми та наскрізної драматургії.

Автор наголошує на тому, що інтерпретаційний процес є нелінійним, а динамічним, де всі компоненти тісно взаємодіють. Виконавцеві надається свобода у виборі пропорційності використання запропонованих концепцій, що дозволяє створити унікальну «рецептуру» власного прочитання твору. Такий підхід забезпечує глибоке художнє осмислення та високий рівень виконавської майстерності, що відображає як композиторський задум, так і творчу індивідуальність виконавця.

Ключові слова: інтерпретація, концептуальний підхід, труба, драматургія, виконавська концепція, індивідуальна виконавська ідентичність, акустичний ландшафт інструменту.

Parashchuk Taras. Interpretive concepts of Second Trumpet Concerto by M. Berdyev

The article is devoted to the analysis of the interpretive concepts of Second Trumpet Concerto by M. Berdyev. Particular attention is paid to the importance of individual performing identity and the acoustic landscape of the trumpet, which are key factors in the formation of a unique performing style and relevant comprehension of the composer's intention.

Individual performing identity is interpreted as a defining element of the interpretive process, which determines the specific sound of a work through the prism of the performer's personal experience, emotional sensitivity and creative approach. Another key concept relates to the acoustic landscape of the instrument, which influences the overall concept of the interpretation of a work. The trumpet is seen not only as a technical instrument, but also as a source of creating a specific sound space that forms the expressive means of performance poetics. The timbre, dynamic and articulation capabilities of the instrument become important factors in conveying the composer's idea and determining the stylistic features of the performance.

The article conducts a compositional and dramaturgical analysis, reveals a one-part through form (conditionally divided into three sections according to the tradition of the instrumental concerto), which combines genre features of the concerto, symphony and poem, and through the use of leitmotifs, the composer manages to achieve monolithic form and through drama.

The author emphasises that the interpretive process is not linear but dynamic, where all components interact closely. The performer is given the freedom to choose the proportionality of the use of the proposed concepts, which allows him or her to create a unique 'recipe' for his or her own interpretation of the work. This approach ensures a deep artistic understanding and a high level of performance skills, reflecting both the composer's intention and the performer's creative personality.

Key words: interpretation, conceptual approach, trumpet, drama, performance concept, individual performance identity, acoustic landscape of the instrument.

Вступ. Інтерпретація музичних творів є одним із ключових аспектів виконавської діяльності, що забезпечує творче відтворення композиторського задуму. Сучасний музичний ландшафт ставить перед виконавцями нові виклики, що вимагають не лише технічної досконалості, але й здатності до глибокого аналітичного осмислення музичного тексту. У цьому контексті дослідження інтерпретаційних концепцій стає важливим завданням музикознавства та виконавської практики.

Для реалізації цього підходу ми обрали Другий концерт для труби з оркестром М. Бердієва, твір,

що відкриває широкий простір для інтерпретаційних пошуків, який ставить перед виконавцями складні питання вибору стратегії інтерпретації.

Актуальність цієї статті зумовлена потребою у систематизації наявних виконавських підходів та виявленні нових можливостей для трактування цього твору. У цьому контексті концептуальний підхід до інтерпретації набуває особливого значення, оскільки дозволяє розкрити приховані смисли твору та втілити авторський задум у живому виконанні.

Матеріали та методи. У процесі дослідження інтерпретаційних концепцій Другого концерту для труби з оркестром М. Бердієва використовувалися як первинні, так і вторинні джерела інформації. Первинні джерела включають оригінальний нотний текст концерту, аудіозаписи виконань різних виконавців, а також відеозаписи концертних виступів, що дозволяють виокремити концептуальні засади інтерпретації цього твору. Вторинні джерела складають музикологічні наукові праці, що охоплюють питання теорії інтерпретації (Шаповалова Л. [1], Концевич О. [2, 3], Карп'як А. [2]).

Методологічною основою дослідження став аналітичний метод, що застосовується для детального вивчення музичного тексту та виявлення специфічних технічних і художніх особливостей твору, що впливають на вибір інтерпретаційної стратегії.

Актуалізація концептуального підходу до інтерпретації детально вивчається багатьма провідними українськими музикознавцями, зокрема Л. Шаповалова оцінює її як «...потужну тенденцію до кристалізації в царині академічної науки про музику окремого напрямку досліджень, присвячених діяльності виконавців як суб'єктів музичної діяльності, носіїв високого мистецтва інтерпретації творчої спадщини минулого та сьогодення» [1, с. 143].

Загальна концепція інтелектуального підходу із широкими міждисциплінарними зв'язками можна розглядати як «систему категоріального мислення» (Л. Шаповалова), тобто можна стверджувати, що виконавські школи України поступово переналаштовується на вищій щабель осмислення виконавського мистецтва. Надважливу концепцію такого підходу формулює Л. Шаповалова, говорячи про інтерпретацію як «...синергію трьох підсистем Я-свідомості виконавця (технології звуковибудування, психології та духовно-розумової волі)» [1, с. 143-144]. З цього слідує, що виконавець має поєднувати в собі ці три концептуальні іпостасі, задля досягнення найвищого рівня своєї майстерності.

Для детального вивчення внутрішніх процесів інтерпретації ми обрали твір М. Бердієва саме в жанрі «концерт», оскільки вважаємо його найбільш показовим та складним в розрізі проблематики цієї статті. Нашу думку підтверджує цитата про те, що саме «сольний оригінальний репертуар, на відміну від ансамблевого та оркестрового, містить величезний потенціал для поступового розвитку саме персональних технічних, художніх, виконавських та лідерських якостей трубочача» [2, с. 106]. Цей потенціал і стає об'єктом нашої розвідки.

Крім теоретичних концепцій мають враховуватися й суто виконавські аспекти, такі як виконавська техніка, амбушур, пальцева та губна техніка, особливості атаки звуку, дихання тощо. В комплексі всі ці параметри й надають повну картину внутрішньої інтерпретаційних процесів. Це нерідко в професійних виконавських колах називають універсалізмом, розуміючи під цим терміном не лише свободу володіння стилями гри, а й саме інтелектуально-виконавський підхід, що перед-

бачає глибоке занурення в наукове осмислення своєї гри та свого репертуару.

З цього приводу О. Концевич пише, що «виникає потреба в опануванні усіма зразками виконавської звуковимови, володіння якими трубочач зможе поєднувати у власній фаховій системі навичок та застосовувати їх у виконанні різностильового матеріалу» [3, с. 112]. На нашу думку, до цієї «фахової системи навичок» обов'язково мають відноситися й широкий музикознавчий кругозір та музикологічно-аналітичні навички.

Тож, перейдемо безпосередньо до комплексного аналізу Другого концерту для труби з оркестром М. Бердієва, щоб отримати змогу викристалізувати інтерпретаційні концепції. Цей твір має цікаву композиційну структуру, що вирізняється міжжанровими комунікаціями інструментального концерту, симфонії та поеми. Має одночастинну наскрізну форму, що формально можна розділити на три розділи (умовно, три частини інструментального концерту).

Перший розділ, *Allegro affetuoso*, відкриває твір інтенсивним та емоційно зарядженим мотивом, який одразу ж задає основний тон драматичного розвитку. Цей розділ характеризується енергійною ритмікою та активним тематичним розвитком, що нагадує експозицію в класичній сонатно-симфонічній формі. Втім, матеріал розвивається не за стандартною схемою тонального та образного протиставлення, а через постійне варіювання і модифікації.

Другий розділ, *Meno mosso, mesto*, виконує функцію ліричної інтермедії, де на перший план виходять емоційні та експресивні можливості солюючої труби. Ця частина побудована на контрасті до першого розділу: якщо *Allegro affetuoso* представляє енергію та напруженість, то *Meno mosso, mesto* занурює слухача в атмосферу суми та роздумів. Тембри оркестру тут використовуються для створення насиченого звукового простору, де кожна нота труби відлунує та перегукується з оркестровими партіями.

Третій розділ, *Allegro con fuoco*, є динамічним фіналом, що маніфестує технічну віртуозність соліста. Цей розділ побудований на синтезі матеріалу попередніх частин, зокрема, лейттеми, що постійно трансформується та адаптується до різних контекстів. Фінал сповнений драматичного напруження, яке досягається шляхом активізації ритмічних, фактурних та гармонічних засобів.

Окремо зауважимо про лейттеми, які також відіграють подвійну роль в драматургії цього твору. Ми називаємо їх лейттемами, через те, що при розгляді цілісної одночастинної композиції вони неодноразово повертаються та мають своє семантично-емоційне забарвлення та певні образні характеристики. Але, при розгляді кожного з трьох розділів окремо, їх можна трактувати як основні теми в контексті внутрішньої форми кожного розділу. Таким чином, М. Бердієву вдається досягнути надзвичайної монолітності форми та наскрізності драматургічних ліній.

В цьому творі М. Бердієва труба не просто виступає як солюючий інструмент, але й бере на себе роль своє-

рідного драматургічного «співтворця», де кожен звук, кожна фраза має свою емоційну вагу. Важливо зазначити, що М. Бердієв уникає тривалих каденцій, характерних для концертного жанру, замість цього надаючи перевагу концентрованої подачі матеріалу, де драматургічна концентрація на одиницю часу має дуже високий рівень.

Крім цього, тембри оркестру створюють багатошаровий звуковий простір, де соліст постійно взаємодіє з оркестровими голосами. Ця взаємодія нагадує діалог, де кожна репліка соліста знаходить свій відгук у партіях оркестру. Таке композиторське рішення додає концерту додатковий вимір глибини та експресії, де оркестрові голоси не просто підкреслюють гру труби, а стають активними учасниками музичної дії.

Результати дослідження. Інтерпретаційні концепції для виконавців Другого концерту для труби з оркестром М. Бердієва мають ґрунтуватися на глибокому розумінні технічних, драматургічних та семантичних аспектів твору. З огляду на проведений аналіз наукових джерел з питань концептуальних засад інтерпретаційних процесів та композиційно-драматургічний аналіз безпосередньо нотного тексту цього твору, ми здійснимо спробу формулювання двох провідних концепцій, що мають бути враховані інтерпретаторами цього твору:

– **Індивідуальна виконавська ідентичність:** ця концепція підкреслює значення особистості виконавця в процесі інтерпретації музичного твору. Інтерпретатор розглядається не лише як технічний виконавець, а як творча особистість, що формує унікальне звучання та образ музики через призму власного досвіду, індивідуальних емоцій та внутрішнього світу. Така ідентичність стає ключовим фактором у створенні неповторного виконавського стилю та прочитання авторського задуму твору. Це співвідноситься з елементом концептосфери інтерпретології Л. Шаповалової «стиль виконавця» [1, с. 144].

– **Акустичний ландшафт інструменту:** в основі цієї концепції лежить спектр художніх амплуд, в нашому випадку, труби. Тобто інструмент розглядається як джерело специфічного звукового ландшафту, що впливає на загальну концепцію інтерпретації. Цей підхід наголошує на значенні тембру, динамічних можливостей та інших акустичних характеристик інструменту, які стають основою для формування виразних засобів виконавської поезики. Інструмент виступає як засіб передачі композиторської ідеї, але водночас визначає стилістичні особливості інтерпретації через свої унікальні звукові можливості. У своїй концептосфері інтерпретології Л. Шаповалова ідентифікує це як «стиль інструменту» [там само].

Використання в інтерпретаційному процесі цих двох концепцій передбачає повну свободу у виборі пропорції їх міксування або виборі лише однієї з них. Тобто «рецептура» власної інтерпретації на базі цих концепцій і є тим ексклюзивним волевиявленням творчої особистості, що заведено називати виконавським стилем.

При цьому важливо приділяти увагу конкретним аспектам Другого концерту для труби з оркестром

М. Бердієва, без чого реалізація висунутих нами інтерпретаційних концепцій не є можливою, а саме:

1. **Баланс технічних та семантично-художніх параметрів в прочитанні авторського тексту.** Одним із ключових викликів для виконавця є поєднання технічної віртуозності з емоційним наповненням. Технічна складність твору, зокрема у швидких пасажах та складних ритмічних конструктах, може відвертати увагу від змісту музики. Тому важливо, щоб виконавець зосередився не лише на технічних аспектах, а й на передачі закладених смислових ідей. Наприклад, під час виконання першого розділу (*Allegro affetuoso*), виконавець має зберігати енергію та напруження, при цьому залишаючись уважним до нюансів і динаміки, щоб кожен звук передавав емоційну зарядженість цього розділу. В разі переважання одного з аспектів повністю втрачається інший (якщо виконавець зосереджений на технічних аспектах і не вкладає у своє виконання концепції, про які писалося вище, навряд чи йому вдасться досягти високого художнього результату).

2. **Симфонічна модель сольо-оркестрової партитури.** У цьому концерті труба не виступає як окремий соло-інструмент, її партія постійно переплітається з оркестровими тембрами, утворюючи єдине звукове полотно. Виконавець має бути уважним до партій оркестру, особливо у моменти, коли оркестрові голоси вступають у діалог (або диспозицію) із солістом. Тут потрібно враховувати ансамблевий та тембровий баланс цього діалогу.

3. **Збереження семантичного ядра лейттем.** Концерт містить кілька лейттем, які постійно трансформуються протягом твору. Інтерпретація цих лейттем потребує від виконавця уваги до їх розвитку та варіювання. Виконавець має одночасно зберігати семантичне навантаження кожної лейттеми, при цьому намагатися розкрити кожен її «виток еволюції», що з'являється в різних музичних контекстах, підкреслюючи зміну настрою та етап драматургічного розвитку. Це досягається через використання різних технічних прийомів, таких як зміна артикуляції, динамічних відтінків та тембрових фарб.

4. **Робота з акустичним ландшафтом інструменту.** Тембр труби відіграє важливу роль у створенні музичних образів, тому виконавець має приділити особливу увагу роботі над звукотворенням. Кожен розділ концерту потребує свого тембрового забарвлення: перший розділ вимагає яскравого та енергійного звуку, другий розділ – м'якого та ліричного, а фінал – насиченого та драматичного. Гнучка «гра» з тембром та динамікою дозволяють виконавцеві створити різноманітні звукові палітри, які підкреслюють характер кожного музичного образу. При цьому вкрай важлива робота з образною сферою в тому чи іншому епізоді: *семантичний потенціал нотного тексту* → *стиль виконавця* (образ, який відчуває інтерпретатор) → *стиль інструменту* (образ з художньої «палітри» труби, відповідний до драматургії цього епізоду). І це нелінійний процес, саме тому ми використовуємо при складанні цієї схеми хвилясті стрілки. Такий порядок більш схожий на алгоритм

роботи над твором, а в реальному часі виконання це «живий», гнучкий процес, в якому всі три вектори дуже тісно переплітаються.

Висновки. Результати дослідження свідчать про те, що інтерпретація Другого концерту для труби з оркестром М. Бердієва має базуватися на всебічному аналізі кожним інтерпретатором (який він має робити власноруч) технічних, драматургічних та семантичних компонентів твору. Важливим компонентом є виконавська ідентичність, яка визначає його роль не лише як технічного інтерпретатора, але і як творця унікального музичного образу, що формується через індивідуальний досвід та емоційний стан. Такий підхід сприяє розкриттю виконавського потенціалу і забезпечує глибоке розуміння авторської ідеї.

Додатковим компонентом інтерпретаційної концепції є фокус на акустичному аспекті інструменту, який визначає специфіку звукового простору інтерпретації. Темброві та динамічні характеристики труби стають базою для розробки виразних засобів (звукообразів), які допомагають розкриттю художньої ідеї твору.

Ефективне застосування цих концепцій вимагає від виконавця не лише технічної майстерності, але й здатності до глибокого художнього осмислення музичного матеріалу. Необхідно забезпечити гармонійне поєднання технічних і семантичних аспектів, аби досягти цілісності музичної композиції. Особливого зна-

чення набуває симфонічна модель взаємодії соліста з оркестром, що вимагає тонкого відчуття балансу та ансамблевої єдності.

Збереження та варіативність семантичних елементів лейттем у різних музичних контекстах є критично важливими для виконання. Інтерпретатор має пильнувати за еволюцією цих елементів, використовуючи темброві та динамічні ресурси для створення багатозарового музичного образу.

Робота з художньо-образною сферою під час інтерпретації цього твору вимагає гнучкого підходу, що враховує семантичний потенціал нотного тексту, стиль виконавця та стиль інструменту. Ці аспекти не існують окремо, а тісно переплітаються в процесі виконання, формуючи багатогранний та динамічний музичний образ. Виконавець має свободу вибору і може міксувати різні концепції або зосередитися на одній з них, створюючи таким чином власну унікальну інтерпретацію, яка відображає його особистий виконавський стиль.

Таким чином, застосування виконавської ідентичності та врахування акустичного ландшафту інструменту в процесі інтерпретації (які ми розглянули на прикладі Другого концерту для труби М. Бердієва, але вони застосовні й до інших зразків концертного репертуару трубачів) сприяють формуванню індивідуального стилю виконання, що забезпечує високу художню цінність інтерпретації та її відповідність авторському задуму.

Література:

1. Шаповалова Л. Інтерпретологія як музикознавча дисципліна: досвід системного моделювання мистецьких процесів та явищ культурного буття. *Українське мистецтво, культура, освіта: актуальні проблеми, тенденції та перспективи розвитку: збірник наукових праць*. Івано-Франківськ: «Фоліант», 2021. С. 143-146.
2. Концевич О., Карп'як А. Сучасний погляд на проблеми опанування майстерністю виконання трубного концерту ХХ початку ХХІ століть. *Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя. Збірник наукових праць*. Рівне: Волинські обереги, 2019. Випуск 11. С. 106-111.
3. Концевич О. Виконавський універсалізм мистецтва трубача як сучасна стратегія. *Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя. Збірник наукових праць*. Рівне: Волинські обереги, 2021. Випуск 13. С. 112-117.

References:

1. Shapovalova L. (2021) Interpretologiya yak muzykoznnavcha dystsyplina: dosvid systemnoho modeliuвання mystetskykh protsesiv ta yavysch kulturnoho buttia [Interpretology as a musicological discipline: experience of systematic modelling of artistic processes and phenomena of cultural existence]. *Ukrainske mystetstvo, kultura, osvita: aktualni problemy, tendentsii ta perspektyvy rozvytku*. Ivano-Frankivsk. Pp. 143-146 [in Ukrainian]
2. Kontsevych O., Karpiak A. (2019). Suchasnyi pohliad na problemy opanuvannya maisternistiu vykonannya trubnoho kontsertu XX pochatku XXI stolit [A modern view on the problems of mastering the skill of performing a trumpet concerto of the XX-early XXI centuries]. *Istoriia stanovlennia ta perspektyvy rozvytku dukhovoї muzyky v konteksti natsionalnoi kultury Ukrainy ta zarubizhzhia*. Rivne. Pp. 106-111 [in Ukrainian]
3. Kontsevych O. (2021) Vykonavskiyi universalizm mystetstva trubacha yak suchasna stratehiia [Performing Universalism of the Trumpeter's Art as a Contemporary Strategy.]. *Istoriia stanovlennia ta perspektyvy rozvytku dukhovoї muzyky v konteksti natsionalnoi kultury Ukrainy ta zarubizhzhia*. Rivne. Pp. 112-117 [in Ukrainian]